

Ad Optimum episcopum
EPISTOLA LXXX. AD OPTIMUM EPISCOPUM. In illa verba: "Omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur."

77.365

Καὶ ἄλλως ἡδέως ὀρών τοὺς ἀγαθοὺς παῖδας, διὰ τε τὸ ὑπὲρ τὴν ἡλικίαν τῶν ἠθῶν εὐσταθὲς, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὴν σὴν εὐλάβειαν οἰκεῖον, ἀφ' οὗ τι καὶ μέγα προσδοκᾶν ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς. Ἐπειδὴ μετὰ γραμμάτων σῶν εἶδον αὐτοὺς προσιόντας μοι, ἐδιπλασίασα τὸ ἐπ' αὐτοῖς φίλτρον. Ὅτε δὲ ἀνέγνων τὴν ἐπιστολήν, καὶ ἴδον ἐν αὐτῇ ὁμοῦ μὲν τὸ περὶ τὰς Ἐκκλησίας προνοητικὸν τῆς διαθέσεως, ὁμοῦ δὲ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν ἐπιμελὲς, ἠὺχαρίστησα τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐπηυξάμην τὰ ἀγαθὰ τοῖς τὰ τοιαῦτα ἡμῖν διακομίσασι γράμματα, καὶ πρό γε αὐτῶν τῷ γράψαντι ἡμῖν. Ἐπεζήτησας τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο, καὶ παρὰ πᾶσιν ἄνω καὶ κάτω περιφερόμενον ῥητόν, τίνα τὴν λύσιν ἔχει τὸ, Ὁ πᾶς ἀποκτείνας Καῖν, ἐπτά ἐκδικούμενα παραλύσει; Διὰ δὲ τούτου τέως 77.368 μὲν αὐτὸς ἑαυτὸν συνέστησας, τὸ Τιμοθέου, ὡσπερ ἔδωκεν Παῦλος αὐτῷ, ἀκριβῶς φυλάσσοντα· δῆλος γὰρ εἶ προσέχων τῇ ἀναγνώσει.

Ἔπειτα καὶ ἡμᾶς τοὺς γέροντας νεναρκηκότας ἤδη καὶ τῷ χρόνῳ, καὶ τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος, καὶ τῷ πλήθει τῶν θλίψεων (αἱ πολλαὶ τοίνυν περὶ ἡμᾶς κινήθησιν ἐβάρησαν ἡμῶν τὴν ζωὴν), ὅμως διανέστησας, καὶ ζέων τῷ πνεύματι κατεψυγμένους ἡμᾶς, ὡς τὰ φωλεύοντα τῶν ζώων εἰς ἐγρήγορσιν μετρίαν καὶ ζωτικὴν ἐνέργειαν ἐπανάγεις. Ἔστιν οὖν τὸ ῥητόν, καὶ ἀπλῶς οὕτω νοηθῆναι δυναμένον, καὶ ἀποίκιον ἐπιδέξασθαι λόγον. Ἡ μὲν οὖν ἀπλουστέρα, καὶ παντὶ δυναμένη ἐκ τοῦ προχείρου παραστῆσαι διάνοια, αὕτη ἐστίν· ὅτι δεῖ τὸν Καῖν ἐπταπλασίωνα δοῦναι τὴν τιμωρίαν ὑπὲρ ὧν ἤμαρτεν. Οὐ γάρ ἐστι δικαιοκρίτου ἴσας πρὸς ἴσας ὀρίζειν ἀνταποδόσεις· ἀλλ' ἀνάγκη τὸν κατάρξαντα κακοῦ μετὰ προσθήκης ἀποτίσαι τὰ ὀφειλόμενα, ἢ μέλλει αὐτὸς βελτίων ταῖς τιμωρίαῖς γενέσθαι, καὶ τοὺς λοιποὺς σωφρονεστέρους ποιῆσαι τῷ ὑποδείγματι. Οὐκοῦν ἐπειδὴ τέτακται ἐπτάκις ἀποπληρῶσαι τὴν δίκην τῶν ἡμαρτημένων τὸν Καῖν, παραλύσει , φησὶν, τούτῳ τῷ ὑπὸ τῆς θείας κρίσεως ἐπ' αὐτῷ δεδομένον, ὁ ἀποκτείνας αὐτόν. Οὗτός ἐστιν ὁ νοῦς ὁ ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀναγνώσεως ὑποπίπτων.

Ἐπειδὴ δὲ ἐρευνᾶν πέφυκε τὰ βάθη τῶν φιλοπονωτέρων ἢ διάνοια, ἐπιζητεῖ τὸ δίκαιον, πῶς ἐν τῷ ἐπτάκις πληροῦται καὶ τὰ ἐκδικούμενα; πότερον τὰ ἡμαρτηθέντα ἐπτά ἐστίν, ἐν μὲν τὸ ἡμαρτήμα, ἐπτά δὲ ἐπὶ τῷ ἐνὶ αἰ κολάσεις; Αἰεὶ μὲν οὖν ἡ Γραφή τὸν τῆς ἀφέσεως τῶν ἡμαρτιῶν ἀριθμὸν ἐν τοῖς ἐπτά περιορίζει. Ποσάκις, φησὶ, ἡμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ (ὁ Πέτρος ἐστὶ λέγων τῷ Κυρίῳ); ἕως ἐπτάκις; Εἶτα ἀπόκρισις τοῦ Κυρίου· Οὐ λέγω σοι ἕως ἐπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἐπτά· οὐ γὰρ ἐπ' ἄλλον ἀριθμὸν μετέβη ὁ Κύριος, ἀλλὰ τὸν ἐπτά πολυπλασιάσας, ἐν αὐτῷ τὸν ὅρον ἔθετο. Καὶ δι' ἐπτά ἐτῶν ὁ Ἑβραῖος ἀπελύετο τῆς δουλείας. Ἐπτά δὲ ἑβδομάδες ἐτῶν τὸ ὄνομαστον Ἰωβίλαιον ἐποίουν τοῖς πάλαι, ἐν ᾧ ἐσαββάτιζεν ἡ γῆ, χρεῶν δὲ ἦσαν ἀποκοπαί, καὶ δουλείας ἀπαλλαγὴ, καὶ οἰονεὶ νέος ἄνωθεν καθίστατο βίος ἐν τῷ ἑβδοματικῷ ἀριθμῷ, τοῦ παλαιοῦ τρόπον τινὰ τὴν συντέλειαν δεχομένου.

Ταῦτα δὲ τύποι τοῦ αἰῶνος τούτου, ὅς διὰ τῶν ἐπτά ἡμερῶν ἀνακυκλούμενος ἡμᾶς παρατρέχει· ἐν ᾧ γίνονται αἱ τῶν μετριοτέρων ἡμαρτημάτων ἐκτίσεις, κατὰ τὴν φιλόανθρωπον ἐπιμέλειαν τοῦ ἀγαθοῦ Δεσπότη, ὡς μὴ τῷ ἀπεράντῳ αἰῶνι παραδοθῆναι ἡμᾶς εἰς κόλασιν. Τὸ μὲν οὖν ἐπτάκις, διὰ τὴν πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον συγγένειαν ὡς τῶν φιλοκόσμων ἀνθρώπων ἀπ' αὐτῶν

ὀφειλόντων μάλιστα ζημιουῖσθαι, ὧν ἔνεκα εἶλοντο πονηρεύεσθαι. Ἐκδικούμενα δὲ εἶ τῷ παρὰ τῷ Καῖν λέγοις, εὐρήσεις ἑπτὰ· εἰ τὰ παρὰ τοῦ κριτοῦ ἐπ' αὐτῷ ὀρισθέντα, καὶ οὕτως οὐκ ἀποτεύξει τῆς ἐννοίας. 77.369 Ἐν μὲν οὖν τοῖς παρ' αὐτοῦ Καῖν τετολημμένοις, πρῶτον ἀμάρτημα, φθόνος, ἐπὶ τῇ προτιμήσει τοῦ Ἄβελ. Δεύτερον, δόλος μεθ' οὗ διελέχθη τῷ ἀδελφῷ, εἰπών· Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον. Τρίτον, φόνος. Τέταρτον προσθήκη τοῦ κακοῦ, ὅτι καὶ ἀδελφοῦ φόνος μείζων ἢ ἐπίτασις. Πέμπτον, ὅτι πρῶτος φονεὺς Καῖν πονηρὸν ὑπόδειγμα τῷ βίῳ καταλιπών. Ἐκτον ἀδίκημα, ὅτι γονεῦσιν πένθος ἐνεποίησεν. Ἑβδομον, ὅτι Θεὸν ἐψεύσατο.

Ἐρωτηθεὶς γὰρ, ὅτι Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; εἶπεν, Οὐκ οἶδα. Ἐπτὰ οὖν ἐκδικούμενα παρέλυσεν ἐν τῷ ἀναιρεθῆναι τὸν Καῖν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι Ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἢ ἔχανεν δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ στένων, καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ Καῖν φησὶ· Εἰ ἐκβάλλεις με σήμερον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι, καὶ ἔσομαι στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶς ὁ εὐρίσκων ἀποκτενεῖ με. Πρὸς δὴ τοῦτο ὁ Κύριός φησιν· Οὐχ οὕτως· πᾶς ὁ ἀποκτείνων Καῖν ἑπτὰ ἐκδικούμενα παραλύσει. Ἐπειδὴ γὰρ ἐνόμισεν εὐάλωτος εἶναι παντὶ Καῖν, διὰ τὸ ἐκ τῆς γῆς τὴν ἀσφάλειαν μὴ ἔχειν· ἐπικατάρατος γὰρ ἡ γῆ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀπὸ Θεοῦ βοηθείας ἠρημαῖσθαι, ὀργισθέντος αὐτοῦ ἐπὶ τῷ φόνῳ, ὡς οὔτε ἀπὸ γῆς, οὔτε ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἀντιλήψεως αὐτῷ λειπομένης, Ἔσται, φησὶ, πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με· ἐλέγχει αὐτοῦ τὸ σφάλμα ὁ Λόγος, λέγων· Οὐχ οὕτως, τουτέστιν, οὐκ ἀναιρεθήσῃ. Ὁ δὲ οὐ μόνον κρύπτει τὸ ἔλκος, ἀλλὰ καὶ ἕτερον προσεργάζεται τῷ φόνῳ τὸ ψεῦδος, ἐπισυνάπτων· Οὐκ οἶδα· μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ εἰμι ἐγώ; Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἀπαριθμεῖται τὰς τιμωρίας. Ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἀπὸ σοῦ. Μία κόλασις. Ἔργα τὴν γῆν. Δευτέρα αὕτη· ἀνάγκη γὰρ τις ἄρρητος αὐτῷ συνέζευκται πρὸς τὸ ἔργον τῆς γῆς αὐτὸν κατεπείγουσα, ὥστε μηδὲ βουλομένῳ αὐτῷ ἐξεῖναι ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' αἰεὶ αὐτὸν πρὸς τὸ ταλαιπωρεῖσθαι τῇ ἐχθρᾷ αὐτοῦ γῆ, ἣν ἐπικατάρατον αὐτὴν ἐποίησεν, μιάνας ἀδελφότητος αἵματι. Δεινὴ γὰρ τιμωρία ἢ μετὰ τῶν μισούντων διαγωγῆ, σύνοικον ἔχειν πολέμιον, ἄπαυστον ἔχειν τὸ μῖσος. Ἔργα τὴν γῆν, τουτέστιν, κατατεινόμενος τοῖς ἔργοις τοῖς γεωπονικοῖς, οὐδένα χρόνον ἀνήσεις, οὔτε νυκτὸς, οὔτε ἡμέρας ἐκλυόμενος ἐκ τῶν πόνων, Δεσπότης τινὸς χαλεπωτέραν ἔχων τὴν ἀνάγκην ἐπὶ τὰ ἔργα σε διεγείρουσαν, καὶ οὐ προσθήσει δοῦναι ἰσχύον αὐτῆς. Καίτοι εἰ καὶ τὸ τῆς ἐργασίας ἄπαυστον εἶχε τινα καρπὸν, αὐτὸς ὁ πόνος οὐ μετρία βάσανος τῷ αἰεὶ κατατεινόμενῳ καὶ κοπιῶντι· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐργασία ἄπαυστος, καὶ ἄκαρπος ἢ περὶ γῆν ταλαιπωρία, ἢ ἀκαρπία τῶν πόνων.

Στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς. Δύο προσέθηκεν ἄλλας ταῖς τρισὶ, στεναγμὸν διηνεκῆ, καὶ τρόμον τοῦ 77.372 σώματος, τὸν ἐκ τῆς ἰσχύος στηριγμὸν τῶν μελῶν οὐκ ἐχόντων. Ἐπειδὴ γὰρ κακῶς ἐχρήσατο τῇ δυνάμει τοῦ σώματος, ὑψηρέθη αὐτοῦ ὁ τόνος, ὥστε κλονεῖσθαι αὐτὸν καὶ κατασεῖεσθαι, οὔτε ἄρτον δυνάμενον προσφέρειν ἀδεῶς τῷ στόματι, οὔτε ποτὸν προσκομίζειν τῆς πονηρᾶς χειρὸς μετὰ τὴν ἀνοσίαν πρᾶξιν, οὔτε ταῖς ἰδίαις καὶ ἀναγκαίαις τοῦ σώματος χρείαις λοιπὸν ἐξυπηρετεῖσθαι συγχωρουμένης. Ἄλλη τιμωρία, ἣν ἀπεκάλυψεν ὁ Καῖν εἰπών· Εἰ ἐκβάλλεις με νῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι. Ἡ βαρυτάτη κόλασις τοῖς σωφρονοῦσιν ὁ ἀπὸ Θεοῦ χωρισμός. Καὶ ἔσται, φησὶν, πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με. Εἰκάζει ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ τῶν προαγόντων. Εἰ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκβέβληκάς με, εἰ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι, λείπεται ἀπὸ παντὸς ἀναιρεῖσθαι. Τί οὖν ὁ Κύριος; Οὐχ οὕτως. Ἄλλ' ἔθετο σημεῖον ἐπ' αὐτόν· ἐβδόμη αὕτη τιμωρία. Τὸ δὲ μὴ κρύπτεσθαι τὴν τιμωρίαν ἀλλὰ σημείῳ προδήλῳ προκεκηρύχθαι, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῶν ἀνοσίων ἔργων δημιουργὸς (καὶ γὰρ τὸ ὀρθῶς λογιζομένων), βαρυτάτη κολάσεων αἰσχύνῃ, ἣν καὶ περὶ τῆς κρίσεως

μεμαθήκαμεν, ὅτε οὗτοι ἀναστήσονται εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην καὶ ὄνειδισμὸν αἰώνιον.

Ἀκολουθεῖ τούτῳ ζήτημα συγγενὲς τὸ παρὰ τοῦ Λάμεχ ταῖς γυναῖξιν εἰρημένον· Ὅτι ἄνδρα ἀπέκτεινα, καὶ νεανίσκον εἰς μώλωπα Ἄλλο οὖν τραῦμα, καὶ ἄλλο μώλωψ, καὶ ἄλλο ἀνήρ, καὶ ἄλλο νεανίσκος. Ὅτι εἰ ἐκ Καῖν ἐκδεδίκηται ἑπτάκις, ἐκ δὲ Λάμεχ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ τετρακοσίας καὶ ἑννεήκοντα τιμωρίας ὑποσχεῖν. Εἰ μὴ δίκαιος, εἶπερ δικαία τοῦ Θεοῦ ἡ κρίσις ἐπὶ τοῦ Καῖν, ὥστε ἑπτὰ αὐτὸν παρέχειν τὰς κολάσεις· ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἔμαθεν παρ' ἄλλου τὸ φονεῦν, οὗτος δὲ εἶδεν τιμωρίαν ὑπέχοντα φονευτήν.

Ἐγὼ δὲ ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχων τὸν στένοντα καὶ τρέμοντα, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐσωφρονίσθη τῷ ὑποδείγματι, ὅθεν ἄξιός εἰμι τετρακοσίας καὶ ἑννεήκοντα δοῦναι κολάσεις. Ἐνιοὶ δὲ πρὸς τοιοῦτον ὥρμησαν λόγον οὐκ ἀπάδοντα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, ὅτι ἀπὸ τοῦ Καῖν ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ ἑπτὰ παρεληλύθασιν γενεαί. Καὶ εὐθέως ἐπηνέχθη τῇ γῆ ἡ τιμωρία, διὰ τὸ πολλὴν γενέσθαι χύσιν τῆς ἀμαρτίας. Τὸ δὲ ἀμάρτημα τοῦ Λάμεχ οὐ κατακλυσμοῦ δεῖται πρὸς θεραπείαν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου.